

Matuszewski, Adam / Karczmarz, Grzegorz

Posiedzenia naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 30/3-4, 830-834

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

go, co z biegiem lat wytworzyła w tej dziedzinie ludzka fantazja i zawziętość, czas zachował tylko niewielkie fragmenty. Dwóch autentycznych świadków pogoni człowieka za nie dającą się zrealizować fikcją idealnej maszyny energetycznej obejrzyć mogli zwiedzający wystawę z Pragi. Jednym z nich był rzeczywiście niecodzienny okaz nieustępliwości i pomysłowości wynalazcy. Urządzenie wykonane w roku 1926 w Pradze wyposażone było w potrójny samoczynny mechanizm utrzymywany w nieustannym ruchu za pomocą zmian objętości zestawów bardzo cienkich drewnianych płytek nasyconych na przemian wodą i wysychających (ryc. 11).

Na wystawie *Silniki naszych przodków* znajdowało się jeszcze wiele innych interesujących eksponatów. Te z nich, którym poświęciliśmy szczególną uwagę, stanowiły najbardziej charakterystyczny przykład myśli i dojrzałości technicznej ludzi, którzy żyli przed nami. Gdziekolwiek by jeszcze była prezentowana wystawa poświęcona historycznym silnikom, jej celem zawsze pozostanie upowszechnianie świadectwa o niezmordowanej pracy człowieka dla dobra współczesnych i przyszłych pokoleń.

Vaclav Michal
(Praha)

Przełożył z języka czeskiego: Leon Kuciński

INSTYTUT HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN

POSIEDZENIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH

1.

Dnia 29 marca 1985 r. odbyło się wspólne zebranie Zakładu Historii Nauk Społecznych oraz zespołu autorskiego, opracowującego dzieje naukowych kontaktów polsko-czechosłowackich.

W pierwszej części posiedzenia mgr Wanda Grębecka przedstawiła referat pt.: *Kształtowanie się naukowych programów pogranicznych Parków Narodowych w Karpatach*. Na wstępie referentka przedstawiła zebranim mapę współczesnych rezerwatów przyrody w Polsce i stwierdziła, iż jest to, w stosunku do innych krajów, obszar stosunkowo bardzo mały. Dalej zaznaczyła, iż idea pogranicznych Parków Narodowych pojawiła się po I wojnie światowej. Podstawowe znaczenie miał — zdaniem referentki — podpisany 6 maja 1924 r. przez stronę polską i czechosłowacką tzw. *Protokół Krakowski*, w którym obie wyżej wymienione strony zobowiązały się m.in. do zawarcia *Konwencji Turystycznej* oraz *Konwencji o Parkach Narodowych*. Zgodnie z przyjętymi postanowieniami Parki Narodowe miały być utworzone na wybranych na rezerваты terenach granicznych obu państw. Autorka stwierdziła, iż polscy i czescy przyrodnicy, którzy z dużym zadowoleniem przyjęli wyżej wspomniane postanowienia, od razu rozpoczęli prace, mające na celu jak najszybszą ich realizację. W skład tych przedsięwzięć — według relacji referentki — wchodziły prace naukowe, popularyzatorskie, legislacyjne oraz przewyciężanie oporów i uprzedzeń, powstałych w społeczeństwach obu państw w wyniku przejęcia niektórych obszarów na Parki Narodowe. Pierwszym krokiem w kierunku realizacji postanowień *Protokołu Krakowskiego* było zorganizowane w dniu 5 września 1924 r. w Zakopanem wspólne zebranie, w trakcie którego stworzono podstawy do zwołania w dniach 8—9 stycz-

nia 1925 r. w Krakowie „konferencji przedstawicieli nauk przyrodniczych Polski i Czechosłowacji”. Inicjatorami wspomnianej konferencji były Polska Akademia Umiejętności i Czeska Akademia Nauk. W dalszej części wystąpienia autorka zaznaczyła, że zarówno w Polsce, jak i w Czechach, ruch ochrony przyrody rozwijał się od połowy XIX w., a naukowe badania w tym kierunku od początku XX w. W Czechach ochronę przyrody propagowało towarzystwo: Svaz ceských spolku okraslovacich v kralostvi Ceskem na łamach czasopisma: „Krasa naseho domova”. W czasopiśmie tym sygnalizowano m.in. bardzo wcześnie ujemny wpływ, hydrotechniki na zmiany krajobrazu, oraz zwracano uwagę na zanikanie pewnych gatunków roślin i zwierząt w związku z rozwojem miast. Po I wojnie światowej nasiliły się również zabiegi o ochronę przyrody w Słowacji, z czym wiąże się problematyka ochrony Tatr. Jednakże — zdaniem autorki — naukowe podstawy ochrony przyrody były lepiej rozwinięte w Polsce. Referentka podkreśliła, że ten priorytet przyznawali Polakom również sami Czesi. Do pionierów ochrony przyrody w Polsce należeli Maksymilian Nowicki i Ludwik Janota, którzy w latach sześćdziesiątych XIX w. przeforsowali pierwszą ustawę ochronną świstaka i kozicy. Na początku wieku XX prekursorem nauki o ochronie przyrody był w naszym kraju Marian Raciborski. Natomiast najgorliwzszymi zwolennikami organizacji pogranicznych Parków Narodowych byli u nas w okresie międzywojennym Stanisław Sokołowski, Władysław Szafer, January Kołodziejczyk, Walery Goetel. Władysław Szafer twierdził np., że jedynie na obszarach wolnych od ingerencji człowieka można zaobserwować i zbadać ważne problemy tzw. „dziedziczenia przyrody” (sukcesji). Stanisław Sokołowski uważał, że Parki Narodowe dostarczą leśnikom cennych informacji, użytecznych przy konserwacji lasu. January Kołodziejczyk podkreślał doniosłe znaczenie pedagogiczne i naukowe Parków Narodowych. Wszyscy wyżej wymienieni przypisywali ponadto Parkom Narodowym doniosłą rolę w procesie odtwarzania dawnego krajobrazu. Najbardziej enegrycznym i niestrudzonym propagatorem idei pogranicznych Parków Narodowych był jednak Walery Goetel. Kończąc swój referat autorka stwierdziła, że pomimo starań ze strony polskiej i czeskiej nie udało się w okresie międzywojennym utworzyć Parku Narodowego w Tatrach. 31 sierpnia 1930 r. utworzono jednak taki Park w Pieninach polskich, a 17 lipca 1932 r. w Pieninach czeskich.

Po wygłoszonym referacie rozwinęła się dyskusja, w której zabrali głos: doc. Jerzy Różewicz, doc. Zbigniew Wójcik, doc. Zdzisława Wójcik, prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa, doc. Irena Łossowska.

J. Różewicz zauważył, że, jak wynika z referatu, sprzeczności polityczne nie zawsze muszą odbijać się na międzynarodowej współpracy naukowej. Realizacja bowiem idei polsko-czechosłowackich Parków Narodowych, świadczy — jego zdaniem — że przy dobrej woli z obu stron sprzeczności te można przezwyciężyć. Sugerował również, iż warto by było opublikować wybór dokumentów, dotyczących omawianego tematu.

Z. Wójcik natomiast podkreślił ogromny wkład Walerego Goetla do ochrony przyrody oraz zwrócił uwagę na jego korespondencję, znajdującą się w Archiwum PAN w Krakowie.

Z kolei I. Stasiewicz-Jasiukowa zauważyła, że warto by było podać w przygotowywanej do druku wersji referatu, z jakich zespołów materiałów autorka korzystała. Poparła ponadto propozycję dołączenia w formie materiału ilustracyjnego do artykułu, fotokopii dokumentów dotyczących omawianego problemu.

Poza tym dyskutanci stwierdzili, że ogromne znaczenie dla niepowodzenia starań o utworzenie w okresie międzywojennym Parku Narodowego w Tatrach miał fakt, że znaczna część tego obszaru była własnością prywatną. Nie zgadzali

się również z twierdzeniem, iż stosunki polityczne nie miały wpływu na rozwój polsko-czechosłowackiej współpracy naukowej na terenie Karpat. Podkreślali bowiem, że pojawiające się w okresie międzywojennym próby aneksji czeskich Pienin do Polski omal nie przerwały tej współpracy. Sugerowali więc, że warto byłoby silniej w relacje wyeksponować wpływ pogarszających się stosunków między Polską i Czechosłowacją na realizację idei wspólnych Parków Narodowych.

Adam Małuszewski
(Warszawa)

2.

Dnia 3 maja 1985 r. odbyło się zebranie naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych z okazji 30-lecia ukazania się pierwszego numeru „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

Na wstępie zabrał głos doc. dr Jerzy Różewicz, członek Komitetu Redakcyjnego „Kwartalnika” przedstawiając sporządzone przez siebie zestawienie ilustrujące nieprzerwany okres wydawania tego naukowego periodyku. W ciągu 30 lat zużyto ponad 2185 arkuszy wydawniczych, tj. ponad 24 tys. stron druku. Opublikowano około 4,5 tysiąca większych i mniejszych artykułów 920 autorów, w tym 160 z zagranicy — reprezentujących 16 państw. Zrecenzowane zostały 1152 książki; od roku 1971 wydawana jest bibliografia bieżąca historii nauki i techniki, gdzie w 57 zeszytach zarejestrowano ponad 20 tys. pozycji bibliograficznych.

W latach 1958, 1960 i 1962 wydano 3 zeszyty specjalne (poza regularną numeracją) rozpraw w językach obcych, poruszających ważne zagadnienia z historii nauki i techniki. Dołączony do numeru 3—4/1964 dodatek w językach obcych „Organon” wyszedł w styczniu 1965 r. już jako samodzielne pismo poświęcone historii nauki — z międzynarodową redakcją. W ostatnim 10-leciu „KHNiT” opublikował kilka obcojęzycznych bloków tematycznych, poświęconych na przykład polskiemu neurofizjologowi Jerzemu Konorskiemu (nr 1/1979) czy też Wolterowi i Rousseau oraz polsko-francuskim kontaktom kulturalnym (nr 3/1979). Wśród przedsięwzięć — zainicjowanych w tym okresie przez „Kwartalnik” — na pierwszy plan wysuwa się cykl wydawanych od 1976 r. autobiografii naukowych wybitnych polskich uczonych. Inicjatywa ta w swym założeniu wybiega poza krąg profesjonalistów.

Następnie zabrała głos prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa — Redaktor Naczelny „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”, informując zebranych, że wzmiankowane autobiografie wydane zostaną w najbliższych latach przez Młodzieżową Agencję Wydawniczą w trzech tomach i dużym, trzydziestotysięcznym nakładzie.

Irena Stasiewicz-Jasiukowa przedstawiła następnie referat pt. *O genezie i procesie powstawania autobiografii wybitnych polskich uczonych XX wieku.*

Projekt publikowania wspomnień naukowych powstał w 1975 r., kiedy prof. Stasiewicz-Jasiukowa debiutowała jako redaktor naczelny „KHNiT”. Zbliżało się właśnie 90-lecie urodzin prof. Władysława Tatarkiewicza, toteż Redakcja zwróciła się doń z prośbą o napisanie autobiografii. Praca nad jej powstaniem zajęła Profesorowi tylko trzy miesiące. Wśród uczonych publikujących swe naukowe autobiografie w „KHNiT” widzimy sławne nazwiska: Tadeusza Czeżowskiego — logika; Konrada Górskiego — nestora filologii polskiej; historyka — Stefana Kie-

niewiczza; Stanisława Lorentza — historyka sztuki i konserwatora zabytków; Tadeusza Bilikiewicza — historyka medycyny i psychiatrę; ortopedę — Wiktora Degę; ftyzjatrę — Tadeusza Kielanowskiego; radiologa — Ksawerego Rowińskiego. Matematykę reprezentował tu jeden z twórców polskiej szkoły matematycznej — Kazimierz Kuratowski; astronomię — Wilhelmina Iwanowska; nauki rolnicze i leśne — Antoni Żabko-Potopowicz; chemię — Tadeusz Urbański. Jako ostatnia ukazała się autobiografia Witolda Nowackiego, specjalisty z dziedziny teorii sprężystości, postaci szczególnie zasłużonej dla Polskiej Akademii Nauk.

Prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa odtworzyła na podstawie listów prof. Degi — wykorzystanych za zgodą ich Autora — historię pisania autobiografii, przytaczając również w tym kontekście przykłady uczonych, którzy z różnych względów odmówili bądź zrezygnowali z przygotowania naukowych wspomnień. Cytowała list prof. Janusza Groszkowskiego, który napisał: „Byłem i jestem przeciwny mówieniu, a zwłaszcza pisaniu o sobie”. Poinformowała o istnieniu bogatej korespondencji z autorami autobiografii (około 100 listów), powstałej nie tylko podczas prac wydawniczych, lecz trwającej w wielu przypadkach do dzisiejszego dnia. Stwierdziła, że rzadko która autobiografia zamykała cykl życia autora. Przejście na emeryturę dawało okazję do podsumowania doświadczeń naukowych, które jednakże stale wzbogacały się. I tak profesorowie Kieniewicz i Kielanowski uzupełnili opublikowane autobiografie o okres do połowy roku 1981.

Referentka zwróciła uwagę na charakter tzw. spotkań autobiograficznych — kameralny, prawie rodzinny — podczas których uroczystość wręczano autorom wydrukowane autobiografie. Spotkania te odbywały się w różnych miejscach: w Pałacu Staszica, w Pałacu w Nieborowie, w stylowym wnętrzu Starej Pomarańczarni na terenie Parku Łazienkowskiego, w Muzeum Techniki i w Muzeum Ziemi, a nawet w mieszkaniu prywatnym w Gdańsku profesora Bilikiewicza. Wspomniane zostały osoby uświetniające poszczególne uroczystości: prof. Aleksander Bardini, wybitni aktorzy czytający fragmenty autobiografii.

W dyskusji, która miała miejsce po referacie prof. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, doc. Kalina Bartnicka i prof. Józef Babicz postulowali opatrzenie wydawanych przez MAW autobiografii zdjęciami z życia uczonych oraz zdjęciami z uroczystości organizowanych przez „KHNiT”. Dr Franciszek Bronowski zwrócił uwagę na obecność tylko jednej kobiety wśród autorów autobiografii. Zebrani postulowali w związku z tym zwrócić się Redakcji „Kwartalnika” do prof. Stefanii Skwarczyńskiej z propozycją napisania wspomnień naukowych. Prof. Stasiewicz-Jasiukowa poinformowała o pracach redakcyjnych nad wydaniem niedawno odnalezionej autobiografii znakomitego chemika — prof. Wojciecha Świątosławskiego. Mówiła też o projekcie wydania autobiografii profesorów Henryka Wereszkiego i Jerzego Pniewskiego. Mgr Wanda Grębecka zwróciła uwagę na niezbyt dużą ilość naukowych wspomnień przyrodników, spośród których tylko Szafer i Goetel publikowali fragmenty autobiografii na łamach „Kosmosu” i „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”. Prof. Stasiewicz-Jasiukowa i prof. Babicz mówili natomiast o dużej ilości wspomnień pisanych przez lekarzy. Prof. Zdzisław Libera powrócił do poruszonego w referacie problemu złożonego stosunku wybitnych uczonych do pisania autobiografii, dając tym razem za przykład postać prof. Juliana Krzyżanowskiego. Stwierdził, że najważniejszą jest wówczas sprawa inspiracji do podjęcia dzieła. Prof. Ewa Rządowska widziała natomiast rodowód autobiografii naukowych w Oświeceniu francuskim, kiedy to Jan Jakub Rousseau stworzył swe *Wyznania*. Porównała ówczesne autobiografie z dzisiejszymi, podkreślając występujące wspólne elementy: wizję własnego życia

autora w połączeniu z jego wizją naukową, a zarazem widoczną więź z czytelnikiem. Doc. Jerzy Różewicz postulował wydanie autobiografii uczonych nie żyjących, które znajdują się w archiwach bądź w zbiorach rękopiśmiennych bibliotek. Zwrócił uwagę na autobiografie historyków: Konopczyńskiego i Semkowicza, które nie opublikowane w okresie międzywojennym stanowiłyby dziś ważne źródło do historii nauki polskiej.

Grzegorz Karczmarsz

(Warszawa)